

GÁNC S PÉTER

A karácsonyi evangélium háromféle »kameraállásból«

Gáncs Péter
a Magyarországi Evangélikus Egyház
Déli Egyházkerületének püspöke

1951-ben született. 1974-ben végzett a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián (a mai Evangélikus Hittudományi Egyetemen), majd 1980–1981-ben a németországi Wuppertali Egyházi Főiskolán tanult tovább.

Teológiai-lelkési diplomája megszerzése után több helyen volt segédlelkész, majd 1981-től 1997-ig Nagytarcsán és Pécelen parókus lelkész. 1981–1984 között ifjúsági tanácsadóként részt vett a Lutheránus (Evangélikus) Világszövetség munkájában.

1992 óta rádióműsorokat szerkeszt, a *Missziói Magazin* (ma *Misszió Evangélikus Magazin*) alapító szerkesztője.

1997–2003 között az Evangélikus Rádiómissziói Központ igazgatója és országos missziói lelkész volt.

2003 tavaszán a Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerületének püspökévé választották, beiktatására szeptember 6-án, Békéscsabán került sor.

A karácsony Krisztus születésének ünnepe, a keresztény világ legmeghittebb eseménye. A kétezer éves ünnep újszövetségi gyökereit vizsgálva azt látjuk, hogy a szeretet születéséről, a karácsony csodálatos titkáról az evangélisták különböző »kameraállásokból» adnak képet. Az előadás bemutatja, hogy milyen közös és különböző jelentéseket ölt magára a karácsony Máté, Lukács és János evangéliumában.

Bevezetés

*„Ó jöjj, ó jöjj, Immánuel,
Hadd szabaduljon Izrael!
Ím, fogságból kél sóhaja,
Mert távol Isten szent Fia.
Meglásd, meglásd ó Izrael,
Megg születik Immánuel.*

*Ó jöjj, ó jöjj Jessze vesszeje,
Ne ártson sátán ereje!
Mentsd meg pokoltól népedet,
Hogy dicsérhessen tégedet!
Meglásd, meglásd ó Izrael,
Megg születik Immánuel.*

„Ó, jöjj, ó, jöjj, Immánuel...” – hangzik a 12. századi latin himnusz könyörgése. Az Újszövetség első lapján, Máté evangéliumának első fejezetében pedig ezt olvassuk: „Íme, a szűz fogan méhében, fiút szül, akit Immánuelnek neveznek, ami azt jelenti: Velünk az Isten” (Mt 1, 23).

Mielőtt a Máté szerinti evangélium karácsonyi történetének néhány jellegzetességében elmélyednénk, nem árt tisztázni, hogy az evangélium szó eredetileg nem bibliai iratot jelent, hanem magát az örömhírt Isten szabadító munkájáról, az üdvösségről Jézus Krisztusban. Az evangélium, a jó hír, tehát maga Jézus Krisztus, akinek már a nevében is világosan megszólal az örömhír. „Jézus Krisztus”: ez a két szó is több jelentést hordoz, mint annak a nevé, aki kétezer éve született. „Jézus” – a biblia héberben Jósua – ugyanis azt jelenti, hogy szabadító, a „Krisztus” pedig görög fordítása az ugyancsak héber „Messiás” szónak, ami azt jelenti: Felkent. A bibliai korban királyokat, főpapokat kentek fel olajjal ünnepélyes szertartás keretében, de ilyen Felkentként várták a megváltót is. Jézus e várakozás beteljesedése miatt lehet „Krisztus”. Születésének körülményeiről Márk **evangélista** hallgat, sokat mond viszont könyve legelső mondata: „Jézus Krisztus evangéliumának kezdete”. Máté és Lukács sajátos kameraállásból tudósít, más és más részletekre közelít rá, míg a negyedik evangélista, János felülnézetből hatalmas összefüggéseket mutat meg nekünk.

Máté – evangélium a szeretet születéséről üdvtörténeti és kozmikus kontextusban

„Eljöttünk, hogy imádjuk őt” (Mt 2,2).

Máté – korábbi nevén Lévi, akit Jézus a hagyomány szerint a vámszedőasztal mögül hív el követésére – evangéliumával mindenekelőtt zsidó olvasókat akar megszólítani és meggyőzni arról, hogy Jézus valóban a Messiás. Ennek érdekében a már említett Immánuel-jövendöléssel együtt, ami **Ézsaiás** 7,14-ben gyökerezik, összesen kilenc ószövetségi helyet idéz bizonyítási szándékkal: 1,22–23; 2,15; 2,17–18; 2,23; 4,14–16; 8,17; 12,17–21; 13,35; 27,9–10. Hangsúlyozza, hogy Jézus Dávid Fia, akinek nemzetségtáblázatát Ábrahámig vezeti vissza (1,1–17).

Csillaglító bölcsek

Máté specialitása, hogy az ószövetségi összefüggések hangsúlyozásán túl Jézus születését kozmikus kontextusba állítja. Az evangélisták közül egyedül ő tudósít az úgynevezett „betlehemi csillag” megjelenéséről, ami arra utal, hogy a „szeretet születése” nem csupán a választott nép belügye, hanem az egész világmindenséget érintő esemény. Ugyanakkor ennek is vannak ószö-

Márk evangélista jelképe

Evangélisták:

az evangéliumok szerzői. Jézus nem jegyezte le tanításait, tanítványai, kortársai szóban tanúskodtak róla, de az idő múlásával szükség volt az események írásbeli rögzítésére. Az ilyen, Krisztusról tanúskodó iratokat nevezzük evangéliumnak. Négy ilyen iratot ismerünk: Máté, Márk, Lukács és János írásait.

Ézsaiás:

júdeai próféta, a Kr. e. 7. században tevékenykedett. Őt nevezik az első íróprófétának, mivel leírta jövendöléseit.

Mikeás:

Ézsaiás próféta kortársa. Nem nevezi magát prófétának, de fellépését és igehirdetését áthatja a prófétákra jellemző isteni meghatalmazottság tudata.

Máté evangélista jelképe

Jézus születése. Gerard David festménye, 1515 körül

Kinyilatkoztatás:

vallási értelemben az, amit Isten vallási tételként az emberiség tudomására hoz.

Egyetemes kinyilatkoztatás:

olyan istenismeretre utal, mely szerint Isten megismerhető alkotásai által, tettei nyomon követhetők a történelemben, emberi sorsokban stb.

Igei kinyilatkoztatás:

olyan istenismeretre utal, mely szerint Isten az általa kimondott ige révén ismerhető meg. A Biblia ebben az összefüggésben az igei kinyilatkoztatás „dokumentuma”.

A Háromkirályok hódolása. Ravennai mozaik, 550 körül

vetségi előzményei, hiszen már Mózes könyvében arról olvasunk, hogy „Csillag jön fel Jákóbból...” (4Móz 24,17), a Jelenések könyvében pedig maga Jézus mutatkozik be így: „Én vagyok a fényes hajnalszillag...” (Jel 22,16).

Az evangéliumban említett csillagászati jelenséggel már Johannes Kepler (1571–1630) is foglalkozik. Számításai szerint a Máté által feljegyzett égi tünemény a Jupiter és a Szaturnusz konjunkciója, együttállása lehetett Krisztus előtt 7-ben. Mivel mindez a Halak csillagképében történt, ami a zsidóság csillagképe, a szakértő babiloni csillagászok, a mágusok úgy vélték, mindez egy új uralkodó születését hirdeti. Ennek akartak utánajárni, amikor – több mint ezer kilométeres utat megtéve – elértek a fővárosba, Jeruzsálembe.

Logikus módon a trónörököszt a királyi palotában, Nagy Heródes (Kr. e. 72–74) udvarában keresték, és ezzel nem kis pánikot okoztak a hatalmához görcsösen ragaszkodó uralkodónak. Nagy Heródes összehívatta a főpapokat és írástudókat, akik végül **Mikeás** próféta könyvében találták meg a jövendölést a Messiás születési helyére vonatkozólag: „Te pedig Betlehem, Júda földje, semmiképpen sem vagy a legjelentéktelenebb Júda fejedelmi városai között, mert fejedelem származik belőled, aki legeltetni fogja népemet, Izraelt” (Mt 2,6).

Máténál tehát itt is hangsúlyt kap, hogy Jézus születésével az ószövetségi próféciaik teljeseznek be. De ezen túlmenően az is fontos üzenetet hordoz, hogy az **egyetemes kinyilatkoztatásra** figyelő emberi értelem csupán egy bizonyos határig tud eljutni Isten titkainak megismerésében. A természet jeleiből valamit megsejthetünk, de a végső útbaigazítást csak az **igei kinyilatkoztatásból** kaphatjuk meg. A mágusokat végül nem a csillag fénye, hanem a mikeási prófécia igéje vezeti el a betlehemi jászolbölcsőhöz. S hogy ezek a csillagászok valóban megérdemlik a bölcs jelzőt, azt éppen azzal igazolták, hogy az igei vezetésnek engedve otthagyták a fővárost, Heródest, a királyi udvart a főpapokkal és írástudókkal együtt, és elindultak a kis városka, Betlehem felé.

Micsoda keserű kritikája minden korok gögőös írástudóinak az a szomorú tény, hogy akiknek ott a kezében a mikeási tekerics, akik ismerik a prófécia tartalmát, mégsem mozdulnak! A halott, meddő ismeret elrettentő példája ez. Sajnos gyakran igaz, hogy a leghosszabb út a fejünktől a szívünkig vezető út. Hiába tudnak mindent pontosan a Messiás érkezésének lehetőségéről, a szívük kemény és hideg, a lábuk nem mozdul, hogy utánajárjanak Isten csodálatos dolgainak.

A bölcsök viszont bíznak a próféciaiban, és elindulnak Betlehem felé, ahová a csillag fénye is elkíséri őket, mígnem Máté szerint a csillag „megállt a felett a hely felett, ahol a gyermek volt. Amikor meglátták a csillagot, igen nagy volt az örömük. Bementek a házba, meglátták a gyermeket anyjával, Máriával, és leborulva imádták őt. Kinyitották kincsesládáikat, és ajándékokat adtak neki: aranyat, tömjént és mirhát” (Mt 2, 9–12).

A bibliai szövegben nem esik szó a bölcsök számáról és nevééről. Az ajándékok számából fejlődött ki a későbbi hagyomány, mely szerint hárman lettek volna. A hatodik századtól már nevet is kaptak: Gáspár, Menyhért és

Boldizsár. Az értékes ajándékokból alakult ki a nyolcadik századra az a legenda, mely szerint valójában napkeleti, arabiai királyok hódoltak az új király jászolbölcsőjénél. A népszerűvé vált legenda létrejöttében talán az is szerepet játszhatott, hogy a „mágus” kifejezésben ott rejtőzött a varázsló, a pogány pap árnyéka is, ami nemigen fért bele az akkorra már államvallássá nőtt kereszténység szótárába.

A bölcsek – vagy ha úgy tetszik, a „háromkirályok” – hamar szimbolikus teológiai értelmet is nyertek. Eleinte három különböző életkort, majd egyre inkább a három akkor ismert világrészt: Afrikát, Ázsiát és Európát reprezentálták. Így lett például Boldizsárból a József Attila verséből is jól ismert „szerecseny király”. Andrea del Sarto firenzei festő (1486–1530) pedig még tovább fejlesztette ezt a teóriát, amikor az egyik királyt rézbőrű indiánnak festette meg az új földrész, Amerika felfedezésére utalva.

Természetesen a hozott ajándékok is hamarosan szimbolikus értelmet nyertek. Szent Ambrus milánói püspök (339–397) már a negyedik században azt tanítja, hogy az arany a királynak, a tömjén az Istennek, a mirha pedig a szenvedő, a halált is vállaló embernek szól. Az istentiszteleten a füstölőben parázsló tömjén füstje az ég felé szálló imádságot, míg a – többek között holttestek balzsamozására használt – mirha a romolhatatlanságot, az örök életet szimbolizálja.

A hatalom megszállottja – Nagy Heródes

Máténál a festők által annyira kedvelt, idilli jelenet drámai fordulatot vesz, a bölcsek ugyanis álmukban figyelmeztetést kapnak, hogy ne térjenek vissza Heródeshez, így engedelmesen, más úton mennek haza. Az igazi okot az Úr angyala Józsefnek árulja el, aki álmában a következő parancsot kapja: „*Kelj fel, vedd a gyermeket és anyját, menekülj Egyiptomba, és maradj ott, amíg nem szólok neked, mert Heródes halálra fogja kerestetni a gyermeket...*” (Mt 2,13).

El lehet mondani, hogy ezzel kezdődik Jézus szenvedéstörténete, **passió**-ja. Sorsa: fordított **exodus**. Már csecsemőként hontalan üldözött. A hatalom szeretetének beteges imádatában szenvedő Heródes megpróbál leszámolni a megszületett, a testté lett szeretet hatalmával. Ennek a brutális kísérletnek lesznek áldozataivá a betlehemi kisgyermek. Az uralmát tébolyultan féltő zsarnok király ugyanis lemészároltat minden két évnél fiatalabb fiúgyermeket Betlehemben és környékén (Mt 2,16–18). Rájuk – katolikus szóhasználattal az „aprószentekre” – emlékezünk december 28-án.

Egy alázatos ács – József

A Máté szerinti karácsonyi történet sajátos háttérszereplője József, Jézus nevelőapja. A kereszténység egyetemes **hitvallás**ainak egyik alaptétele, hogy Jézus valóságos Isten és valóságos ember, aki a negyedik században keletkezett Apostoli Hitvallás szerint „*fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától*”. A Niceai Hitvallás szavaival pedig „*... valóságos Isten a valóságos Istentől, született és nem teremtett, az Atyával egylényegű, és általa lett minden. Éret-*

Királyok imádása. Velázquez festménye, 1660

Passió:

kínszenvedés, az evangéliumok Krisztus szenvedéseit elbeszélő részeit nevezzük így.

Exodus:

az Ószövetség második könyvének latin neve, a zsidó nép Egyiptomból való kivonulására utal.

Hitvallás:

a hitvallások rövid és jellemző megfogalmazásai a hitnek. Magukban foglalják a legfontosabb hittételeket. Céljuk kettős, segítenek megfogalmazni a hívő számára a keresztény tanítás lényegét, ugyanakkor tanúskodnak is: elmondjuk vallja, hiszi a bennük megfogalmazottakat. A hitvallások azonosító, tanúskodó szerepet főleg a keresztényüldözés ideje alatt játszottak. Többféle hitvallás-szöveget ismerünk, a legismertebb és a legelterjedtebb az Apostoli és a Niceai Hitvallás.

tünk emberekért és üdvösségünkért leszállt a mennyből. Megtestesült a Szentlélektől és Szűz Máriától, és emberré lett... ”

Ez a misztérium érthetően gondot okozott Józsefnek, akit Máté feljegyzése szerint így bátorított az angyal: „*József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, mert ami benne fogant, az a Szentlélektől van. Fiút fog szülni, akit nevezd el Jézusnak, mert ő szabadítja meg népét bűneiből*” (Mt 1,20–21). József engedelmeskedik a mennyei hangnak és alázatosan a háttérbe húzódik.

Ezt a magatartást jól szemlélteti például a 15. századi holland festő, Hugo van der Goes (1440–1482) karácsonyi képe, ahol József levetett sarukkal, imádkozó kézzel a sarokban állva imádja az újszülöttet.

Pásztorok imádása. H. van der Goes festménye, 15. század

Egy másik kortárs németalföldi művész, Gerard David (1460–1523) festményén József égő gyertyát tart kezében, utalva arra, hogy az ő feladata megóvni a kisgyermek életét. Ezt a küldetését tölti be akkor, amikor ismétlen engedelmeskedik az égi parancsnak: Egyiptomba menekíti Máriát és a Kisjézust, ahonnan csak Heródes halála után térnek vissza Názáretbe (Mt 2,19–23).

Az evangéliumokban „néma” József belső vívódását próbálja szavakba önteni Reményik Sándor erdélyi evangélikus költő (1890–1941) *József, az ács, Istennel beszél* című verse.

*Magasságos,
Te tudod, nehéz ez az apaság
Amit az én szegény vállamra tettél,
Apja volnék, – és mégsem az vagyok
Ez a gyermek... ha szemébe tekintek
Ragyognak nap, hold és csillagok.*

*Anyja szemei és a Te szemeid
Istenem, a Te szemeid azok.
Gyönyörűséges és szörnyű szemek,
Oly ismerősek, s oly idegenek...
Ez az ácsműhely... ezek
a forgácsok...*

*Mit tehettem érte?... mit tehetek?...
Én tanítottam fogni a szerszámot,
Mégis rá fogják majd a kalapácsot.
Úgy félek: mi lesz?
Most is ki tudja, merre kóborog,
Tekintetétől tüzet fog a műhely,
Tüzet a világ, s egyszer ellobog.
Ó, jó volt véle Egyiptomba futni,
S azután is óvni a lépteit,
Fel a templomig, Jeruzsálemig,
Míg egyszer elmaradt...
Ó, jó volt, míg parányi rózsaujja*

*Borzolta szürkülő szakállamat,
Ezüst nyomot hagyott már akkor is,
Komoly nyomot hagyott parányi
rózsaujja.
S most olyan más az útja...
Vezetném, s ő vezet engemet.
Csak azt tudom, a Te utadon jár,
Magasságos.
De ki tudja a Te ösvényedet?
Te vagy az atyja, – én senki vagyok,
Az Evangéliumban hallgatók,
S hallgat rólam az Evangélium.*

Pál apostol:

sokan az Újszövetség legjelentősebb teológusának tartják, számos levele olvasható a Szentírásban. Hittérítői munkássága kiemelkedően fontos, ő ismertette meg elsőként a pogány világgal Krisztus evangéliumát, Kr. u. 46–58 között végigjárta Kis-Ázsiát és Görögországot. Életrajzának adatait a Gallio prokonzul előtti megjelenéséhez szokták viszonyítani, mivel ez az egyetlen olyan rendelkezésünkre álló életrajzi adat, amely Biblián kívüli dokumentumból is ellenőrizhető.

Lukács – evangélium a szeretet születéséről történelmi kontextusban

„Született néktek ma Megtartó” (Lk 2,11).

Lukács, **Pál apostol** munkatársa és útítársa – akit Pál a Kolossé levélben „szeretett orvosként” említ (Kol 4,14) – már evangéliumának ajánlásában jelzi, hogy mindennek pontosan utánajárt. A tudományosan képzett, művelt szerző Jézus születésével kapcsolatban is mindent gondosan ellenőrzött. A karácsonyi evangélium pontos datálással indul: „Történt pedig azokban a napokban, hogy Augustus császár rendeletet adott ki: írják össze az egész földet. Ez az első összeírás akkor történt, amikor Szíriában Cirénius volt a helytartó...” (Lk 2,1–2).

Jézus születése – az idő közepe

Lukácsnál a történelmi beágyazottság hangsúlyozása komoly teológiai üzenetet is hordoz. A harmadik evangélium mellett neki köszönhetjük az Újszövetség ötödik történelmi könyvét, az Apostolok Cselekedeteit is, mely egyben az első egyház- és missziótörténelmi dokumentum. Míg Máté Jézusban a próféciák és az idők beteljesedését látja, addig Lukács új történelemszemléletet hirdet meg. Eszerint a történelem első szakasza a választott nép, Izrael korszaka, amely Keresztelő Jánossal zárul. Ezután lép a történelem színpadára Jézus Krisztus, akinek földi küldetése születésétől mennybemenetelig tart. Ezt követően, pünkösddel indul a történelem harmadik periódusa, az egyháznak, az evangélium terjedésének, a misszióknak a története, amely napjainkban is folytatódik, és egészen Jézus végső visszajöveteléig tart. E lukácsi szemlélet szerint tehát Jézus eljövetele az idő, a történelem centruma. Erre utal a német teológus, Hans Conzelmann (1915–) *Die Mitte der Zeit* (Az idő közepe) című könyve, melyet Lukács teológiájáról írt.

Lukács evangélista jelképe

Mária gyermekével és a kis Keresztelő Szent Jánossal. Raffaello festménye, 16. század

Ezzel a teológiai tézissel többé-kevésbé összecseng az a tény, hogy az időszámítást, a történelmet világszerte két nagy szakaszra osztjuk: a Krisztus előtti és a Krisztus utáni korszakra. Amikor arról beszélünk, hogy „anno Domini 2003”, azaz: az Úr 2003. esztendejének karácsonyára készülünk, Krisztus-hitünkötől függetlenül, valamiképpen tőle kiindulva számoljuk az éveket.

Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy ennek a keresztény időszámításnak a meghatározásának számítási hiba történt. Egy tiszteletre méltó római szerzetes, Dionysius Exiguus ugyanis megpróbálta kiszámolni Jézus születésének dátumát a hatodik században, hogy ehhez igazítsa az időszámítást, ami akkoriban Diocletianus császár (245–313) trónra lépésétől datálódott. Sajnos ez a számítás pontatlanul történt. Mivel Heródes halála bizonyíthatóan Krisztus előtt 4-ben következett be, viszont a már tárgyalt Máté szerint is Jézus Heródes uralma idején született, így minden valószínűség szerint – kissé bizarr módon – Krisztus „Krisztus előtt” 5 és 7 között született. Mindezt neves csillagászok, közöttük Kepler számításai is alátámasztják, akik a bolygók már említett látványos együttállását, konjunkcióját Krisztus előtt 7-re datálják. Ezzel összhangba hozható a Lukács által feljegyzett népszámlálás is, amely szintén „Krisztus előtt” 7 körülre tehető. Ennek az összeírási parancsnak a következtében indult útnak Mária és József Názáretből Betlehembe, és ilyen módon, a prófétai jövendöléseknek megfelelően, a Messiás Dávid városában, a júdeai Betlehemben született meg.

Az Úr szolgálóleánya – Mária

A születés előzményeivel Lukács annyiban foglalkozik, hogy feljegyzí Gábríel angyal szavait, aki Názáretben közli Máriával, hogy milyen kiváltságban lesz része: „Üdvözlégy, kegyelembe fogadott, az Úr veled van... Ne félj Mária, mert kegyelmet találtál az Istennél! Íme, fogansz méhedben, és fiút szülsz, akit Jézusnak nevezsz el...” (Lk 1,28–31). Az orvos-evangélista rögzíti Mária teljesen jogos kérdését is: „Hogyan lehetséges ez, mikor én nem ismerek férfit?” (Lk 1,34). Az angyal válasza egybecseng a Máténál is meg-

Angyali üdvözlés. Botticelli táblaképe, 1490 körül

található misztikus magyarázattal: „*A Szentlélek száll reád, és a Magasságos ereje árnyékoz be téged, ezért a születendőt is Szentnek nevezik majd, az Isten Fiának*” (Lk 1,35). Erre hangzik el Mária ünnepélyes válasza, ha úgy tesszük, hitvallása: „*Íme, az Úr szolgálóleánya: történjék velem a te beszéded szerint!*” (Lk 1,38).

Ezzel a vallomással maga Mária határozza meg önmaga üdvtörténeti küldetését. Ő az Úr kegyelmet talált, engedelmes szolgálóleánya, akit mi, protestánsok is tisztelünk.

Luther Márton (1483–1546) például így ír róla: „*Mária minden dicsősége egy szóban van összefoglalva, hogy tudniillik Isten anyjának nevezik. Senki se mondhat róla ennél nagyobbat, ha annyi nyelve volna is, mint a falevél és a fűszál, mint csillag az égen, homok a tengerparton. Csak szívvel lehet meggon-dolni, mi az, Isten anyjának lenni.*”

Hans Küng, ismert és vitatott katolikus teológus (1928–) így ír Máriáról: „*Mária nem kegyelmet osztó mennyei lényként jelenik meg az Újtestamen-tumban, hanem mint kegyelmet nyerő emberi lény. Nemcsak Jézus valóságos ember voltáról tesz tanúságot, hanem Jézus Istenben való eredetéről is. Innen származik Mária jelentősége a keresztény kegyesség számára: Jézus anyjaként ő példája és előképe a keresztény hitnek és prófétai tanúja Isten nagy cselekedeteinek.*”

Ez a biblikus **mariológia**, Mária önértelmezése szólal meg Mária hála-énekében, a híres **Magnificat**ban, amit ugyancsak Lukács evangéliumában találhatunk meg (Lk 1,46–55). Az ötödik evangélistaként is emlegetett, evangélikus Johann Sebastian Bach (1685–1750) fenséges oratorikus zene-műben dolgozta föl a *Magnificat* teljes latin szövegét (BWV 243).

A pár éve elhunyt evangélikus diakonissza költő, Túrmezei Erzsébet (1912–2000) *Mária* című költeményében őszintén vall arról, hogy mit jelent nekünk, protestánsoknak Jézus édesanyja.

*Szívemtől oly messze voltál,
názáreti liliomszál,
míg fiad elé hajoltál.*

*Őt ölelem át hitemmel,
Őt dicsérem énekemmel,
Őt szeretem szerelemmel.*

*S kerültelek koronásan,
cifrahímű szép palástban,
hogy Őt kisebbnek ne lássam.*

*Eltakarta fényességét,
a tövist, a szegénységet,
s eltakart előlem – Téged.*

*De az ige fénye mellett
most már látlak, énekellek,
énekemmel átölellek.*

*Úgy, amint érte vagy áldott,
s amint Te is őt imádod,
a szíveden sarjadt virágod.*

*Fiad alázatos, tiszta
tükre, ki fényét beissza,
hogy reá vetítse vissza.*

*Nem vagy többé messze-távol,
szöve fényből, napsugárból,
példád előtttem világol.*

*Kísérlek, mert Őt kíséred.
Dicsérlek, mert Őt dicséred.
Őbenne dicsérlek Téged.*

Luther Márton (1483–1546):
Eislebenben született, az erfurti egyetemen tanult jogot. Egy fogalmát teljesítve visszavonult az erfurti Ágoston-rendi szerzetesek kolostorába. 1507-ben pappá szentelték, majd rendje a wittenbergi egyetemre küldte, hogy teológiát tanítson. 1517-ben a búcsú- (bűnbocsánati) cédulák kereskedelme elleni tételeivel elindítja a reformációt. Követőit előbb protestánsoknak, majd lutheránusoknak nevezik.

Mariológia:

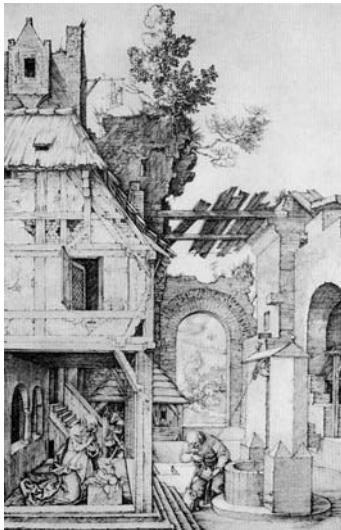
a teológia Mária személyével foglalkozó ágát nevezik így, egyben a Máriáról szóló tanítást is jelenti.

Magnificat:

Máriának, Jézus anyjának hálaadó éneke kezdődött ezzel a szóval (Lk 1,46). Máriát dicsőítő ének, illetve ennek zenei feldolgozása.

Imádkozó Mária. J. van Cleve festménye, 1530–1540 körül

Jézus születése. Dürer: Kis Passió, részlet, 1504

Sanctus:

szent, szentséges. Óskeresztyén dicsérő himnusz, a zenés misék negyedik tételének elnevezése.

Szeráf:

a zsidó és a keresztény vallásban egyaránt az angyalok legfelső karának hatszárnyú angyala.

Bukott angyal. Hajnal Gabriella falikárpitja, 1971

Evangelium a kitaszítottaknak – a pásztorok

Magáról a szülés eseményéről Lukács tömören csak ennyit ír: „Amíg ott voltak, eljött születésének ideje, és megszülte elsőszülött fiát. Bepólyálta, és a jászolba fektette, mivel a szálláson nem volt számukra hely” (Lk 2,7).

A Máténál is jelzett „passió”-motívum Lukácsnál is megfigyelhető, aki hangsúlyozza, hogy már a születendő gyermek számára se akad hely. Később maga Jézus is megfogalmazza ezt a furcsa „hajléktalan” állapotot: „A rókáknak barlangjuk van, és az égi madaraknak fészük, de az Emberfiának nincs hová fejét lehajtania” (Lk 9,58).

A számtalan karácsonyi festményen ábrázolt vonzó, romantikus kép, ami a betlehemi istállót szinte oszlopos csarnokká tágítja, csupán a művészi fantázia szüleménye. A valósághoz sokkal közelebb állnak az olasz költő, író Giovanni Papini (1881–1956) sorai, aki így ír a betlehemi csoda színhelyéről: „Egy istálló, egy valóságos istálló, az állatok háza, az állatok börtöne... Az istálló nem egyéb, mint négy durva fal, piszkos padló, gerendavázás cseréptető. Az igazi istálló sötét, piszkos, büdös; nem tiszta benne más, csak a jászol, ahová a gazda odakészíti a szénát és az abrakot.”

Ebben az összefüggésben tökéletesen beleillik a szociálisan érzékeny Lukács teológiájába, hogy a mennyei hírnök először éppen az akkori társadalmi élet peremére szorult, lenézett pásztoroknak adja tudtul a karácsonyi evangéliumot: „Ne féljete, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz: Üdvözítő született ma nektek, az Úr Krisztus, a Dávid városában” (Lk 2,10–11).

Ezen a ponton kitégűl a kör. Lukács az egész embervilágnak szánja evangéliumát, s ennek megfelelően megnyílik az ég, angyalseregek lépnek színre, és megszólal a fenséges glória: „Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség, és az emberekhez jóakarát” (Lk 2,14). Szimbolikusan összeér a menny és a föld, a karácsonyi evangélium fénye elindul, hogy beragyogja az egész embervilágot.

Az örömhír követői – az angyalok

Máténál és Lukácsnál is a karácsonyi történet fontos szereplői az angyalok. A magyar szó a görög „angelosz” kifejezésből ered. Jelentése: küldött, követ, hírvivő, ami egyértelműen a szolgálatukra, nem pedig lényük titkára utal.

A Bibliát lapozgatva az angyalok háromféle tevékenységével találkozhatunk. Az első terület a mennyek országa, ahol Urukát dicsőítik és szolgálják. Gondoljunk például Ézsaiás könyvének fenséges „Sanctus”-ára, ahol hatszárnyú szeráfok magasztalják a trónon ülő Urat: „Szent, szent, szent a Seregek Ura, dicsősége betölti az egész földet!” (Ézs 6,1–3).

Az angyalok másik szolgálati területe az emberek hétköznapi világa, ahol Isten gondviselő, védő és őrző szeretetének láthatatlan eszközei. Luther Márton ma is sokak által használt reggeli, illetve esti imádságát ezzel a mondatral zárja: „Szent angyalod legyen velem, hogy a gonosz ellenség erőt ne vehes-

Krisztust dicsőíti az angyalok kara.
Fra Angelico festménye, részlet,
1435 körül

sen rajtam.” Ez egyben arra is utal, hogy az angyalok létevel együtt valljuk, de nem hisszük (a hitre és bizalomra ugyanis egyedül Isten méltó!), hanem szomorúan tapasztaljuk az Isten ellen lázadó és lázító emberfölötti gonosz démoni hatalmát és romboló munkáját egyéni életünkben éppúgy, mint az egész teremtett világ életében.

Az angyalok harmadik, igen fontos feladata, hogy Isten kinyilatkoztatásának, sorsdöntő **üdv történeti** cselekedeteinek kísérői és tanúi. Ezért játszanak fontos szerepet már a Jézus születését megelőző eseményekben, Mária és József életében. Ezért vannak ott a betlehemi mezőn, de majd a nyitott húsvéti sírnál is (Lk 24,4–7), valamint Jézus életének olyan döntő állomásainál, mint a megkísértés története (Mt 4,11), vagy a Gecsemánékerti tusakodás (Lk 22,43), egészen a mennybemenetelig bezárólag (ApCsel 1,10–11).

Az angyalok eredetére tömören utal a Niceai Hitvallás is az első hitágazatban: „Hiszek az egy Istenben, a mindenható Atyában, a menny és föld, minden látható és láthatatlan Teremtőjében...” Az angyalokkal foglalkozó tudományág, az angelológia a teológia egyik határterülete. Karl Barth (1886–1968) vaskos dogmatikájában közel kétszáz oldalt szentelt ennek a területnek (Barth KD III/3. 426–623).

Ebben, a sokak fantáziáját megmozgató kérdéskörben érdemes megszívlelni Nagy Gyula (1918–) dogmatikájának figyelmeztetését: „...a mai teológia határozottan elutasít minden olyan régebbi és újabb spekulatív, pusztán értelmi próbálkozást, amely Isten igéjén túl behatolni próbál az előlünk elzárt, láthatatlan szellemi világ jó és gonosz hatalmainak legmélyebb titkaiba (**teozófia, antropozófia**). Ugyanilyen idegen a keresztény hittől, az egyház tanításától és gyakorlatától minden olyan vakmerő emberi próbálkozás, amely közvetlenül próbál kapcsolatba kerülni az előlünk elzárt, láthatatlan szellemi világ jó és gonosz hatalmaival (**okkultizmus, spiritizmus**).” (Nagy Gyula: Az egyház mai tanítása, 361–362.)

Üdv történet:

a keresztény történelemfelfogás szerint az az időszak, amelyben Istennek a világgal, benne az egyes emberrel kapcsolatos terve megvalósul.

Teozófia:

misztikus vallási elmélet, mely az emberi lélek Istennel való egységéről szól, a kiválasztottak közvetlen kapcsolatot létesíthetnek a túlvilággal.

Antropozófia:

a teozófia egyik faja, amely az okkult jelenségeket titokzatos, természetén kívüli erőktől származtatja; az ember szellemisége a világmindenség szellemiségéhez vezet, ily módon Isten megismerhető az emberi gondolkodás számára.

Okkultizmus:

a természetfeletti, titokzatos erőkből való hit, illetve az ezekkel való foglalkozás, elmélet.

Spiritizmus:

azt a hiedelmet nevezzük így, mely szerint a halottak lelkével, a szellemekkel közvetítők segítségével érintkezni, kommunikálni lehet.

Ezekkel a kísértésekkel szemben figyeljünk inkább a mártírhalált halt német teológus, Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) mély hitvallására, amelynek az új esztendő közelsége is különös aktualitást ad:

*Áldó hatalmak oltalmában rejtve csak várjuk békén mindazt, ami jó.
Mert Isten őriz híven reggel, este, Ő hű lesz, bármit hozzon a jövő.*

János evangélista. El Greco festménye, 1570 körül

János – evangélium a szeretet születéséről egzisztenciális kontextusban

„Az Ige testté lett...” (Jn 1,14).

János a „szeretett”, a leghűségesebb tanítvány, a legközelebbi szemtanú, hiszen ő az egyetlen, aki a golgotai kereszttig is elkíséri Mesterét. De mégsem vész el a részletekben. Az ő karácsonya mentes a kedves és hangulatos szentesti szereplőktől. Nála nincsenek angyalok, pásztorok és királyok, de még szent „szüle pár” se. János evangéliumának prologusában nem csöndes és romantikus az éj, hanem élesen hasít bele az éjszakába a tiszta, csak a lényegre koncentráló Ige szava, az **inkarnáció** csodáját fenséges tömörséggel summázó „karácsonykoncentrátum”: „Az Ige testté lett, közöttünk lakott, és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14).

János evangélista – szimbólumához, a sashoz méltóan – felülről látja az eseményeket, nagy összefüggéseket tár föl és ugyanakkor szinte filozofikus mélységekbe vezet el. Korunkban neves tudósok sora vallja, hogy az anyag végső soron energia, amely visszavezethető a gondolatig. Ha úgy tetszik, János erről a titokzatos összefüggésről, szédítő csodáról tesz bizonyosságot, amikor arról ír, hogy az isteni gondolat, a teremtő Ige, a **Logosz** testté lesz Jézus Krisztusban.

De János ugyanakkor tud a karácsonyi passióról is, anélkül hogy jászólról és mögötte felsejlő keresztről beszélne, egyértelmű az utalás: Jézus „...saját világába jött, és az övéi nem fogadták be őt” (Jn 1,11). Ez az inkarnáció fájdalma, ahogy Túróczy Zoltán evangélikus püspök (1893–1971) fogalmaz: „ez a karácsony isteni fájdalma. Az örökkévaló belépett az időbe, ezzel belépett a halál jegyesei közé...”

Jánosnál a kozmikus, üdvtörténeti, kronológiai és földrajzi beágyazottságnál, de a filozófiai mélységnél is fontosabb azonban az egzisztenciális kontextus, a személyes érintettség. Evangéliumát ugyanis így folytatja: „Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek; mindazokat, akik hisznek az ő nevében” (Jn 1,12). A karácsony igazán meglepő ajándéka, esélye, de ha úgy tetszik, kockázata is, hogy a testté lett Ige, az inkarnálódó szeretet bennünk is megszülethet, és ezáltal Isten

Inkarnáció:

megtestesülés, Jézus ember voltára utal a teológiában.

Logosz:

görög szó, jelentése: szó, ige. Filozófiai és teológiai tartalma az isteni emanációra (kiáradásra) irányul. A teológiai nyelvben János evangélista honosította meg, Jézust értve a kifejezésen.

gyermekeivé lehetünk. Erről az egész életünket átrendező egzisztenciális fordulatról Angelus Silesius német költő (1624–1677) így ír:

*Nézd a Szűz Gyermekeit! A szűk jászolt tekintsed:
benne a föld s az ég és száz világ pihent meg.
Bizony a szíved is kicsi jászol ha lenne,
újra eljönne az Úr, s Gyermekként megszületne.
Ha Krisztus százszor is születne Betlehemben,
elvesznél, hogyha nem jönne el a szívedben.*

János páratlanul speciális evangéliumát, azt a „karácsonykoncentrátumot”, amire a felhígított konzumáradatban fuldoklóknak talán a leginkább szüksége van, a már idézett Reményik Sándor hátborzongató látomásban szólaltatja meg *János evangéliuma* című költeményében:

*Összehajolnak Máté, Márk, Lukács,
S összedugják tündöklő fejük
Bölcső körül, mint a háromkirályok
Rájok a Gyermek glóriája süt...*

*De János messze áll és egyedül,
Nem tud gyermekről és nem tud anyáról,
Nem születésről, nem fogantatásról,
Csillag, csecsemő, angyalok kara,
Jászol, jászol-szag, – József, Mária,
Rongy és pólya, királyok, pásztorok,
Induló végtelen karácsonyok:
Nem érdekük – vagy mint rostán a szem
Kihull az ő külön történetéből,
Kihull mindez, és mindez idegen,
Apró, földízű, emberi dolog.
Nagyobb, nagyobb, ó nagyobb a Titok!*

*János, evangélista, negyedik
Külön áll, világvégen valahol,
Vagy világ-kezdetén vad szikla-völgyben
S a fénytelen örvény fölé hajol.
És megfeszül a lénye, mint az új
Feszül némán a mélységek fölé,
Míg lényéből szikla-szó kipattan
S körülrobajlik zord katlanokban
Visszhangosan, eget-földet verőn,
Hogy megrendül a Mindenség szíve:
'Kezdetben vala az ige.
S az Ige testté lőn'.*

János evangélista jelképe

Jézus születése. P. P. Agabiti festménye, 1534

Summázás – karácsonyi üdvözlőlap helyett

Anélkül, hogy bárkit is szeretnék megfosztani a karácsony „apró, földízü” örömeitől, hadd kívánjak először is minden kedves Nézőnek, Hallgatónak és Olvasónak *egyszerű karácsonyt*. Az egyszerű nem egyenlő a szegényes, sivár ünnepléssel. Ellenkezőleg: egyszerű és egyben zseniálisan nagyszerű az, ami a Lényegre, az Egyre, az ünnep igazi centrumára koncentrálna. A karácsony nem emberi találmány, a karácsony Isten meglepetése, aki maga a nekünk és értünk odaajándékozott Gyermek, a testté lett Ige, a testté lett szeretet, Jézus Krisztus.

Totális identitás- és szerepzavar, ha mi akarjuk ezt az ünnepet jól megszervezni és elrendezni. Mindenekelőtt tanuljuk meg gyermeki bizalommal újra elfogadni. Elindulni a pásztorok és bölcsek őszinte kíváncsiságával és nyitott bizalmával, ahogy Lukács evangéliumában olvassuk: *„Menjünk el egészen Betlehemig, és nézzük meg: hogyan is történt az, amiről üzent nekünk az Úr”* (Lk 2,15).

Próbáljunk meg a napkeleti bölcsek alázatával leborulni, és ha még merünk, vagy ha már újra tudunk, hát kezdjünk el énekelni és imádkozni, kommunikálni a testté lett, megszületett Szeretettel. Hermann Dietzfelbinger huszadik századi német teológus *Jézus Krisztus és a napnyugati bölcsek* című könyvében fölveti az izgalmas kérdést: Vajon mikor lesznek képesek leborulni a napnyugati bölcsek is a betlehemi jászolbölcsonél? Olyan kérdés ez, amit a Mindentudás Egyeteme előadónak és hallgatónak is érdemes komolyan végiggondolni és őszintén megválaszolni.

A Háromkirályok imádása. Giotto freskója, 1304–1306

Ebben segíthet Benczúr Gyula (1844–1920) oltárképe, amelyet a fasori evangélikus templomban láthatunk. Az egyik térdeplő bölcs alakjában a művész saját önarcképét festette meg, így utalva arra, hogy ő személyesen is térdet hajt Jézus előtt.

S a választól függően átélhetjük a csodát, Jókai Anna író nő kifejezésével élve: „pásztorlelkű bölcsökké” válhatunk, akiknek szívében otthonra találhat a karácsonykor testté lett isteni Szeretetet.

Mit várjunk, mit kérjünk 2003 karácsonyától? Talán többet mi sem kérhetünk, mint azt az egyet, amiért Gerhardt Pál evangélikus énekköltő (1607–1676) könyörög:

*Csak egyet, egyet kérhetek, egy égi jóra várok:
Hogy a szívemben végy helyet, ó Jézus, bárhol járok.
Tedd jászladdá a szívemet! Jer, térj be,
és betér veled az öröm égi fénye.*

Egyszerű, pásztor-bölcs lelkületű, Jézusban gazdag karácsonyt kívánok!

A fasori evangélikus templom oltárképe. A Napkeleti királyok hódolata. Benczúr Gyula festménye, 1913

Ajánlott irodalom

- Bolyki János*: „Igaz tanúvallomás”: Kommentár János evangéliumához. Bp.: Osiris, 2001.
- Conzelmann, Hans*: Die Mitte der Zeit. London: Faber, 1960.
- Dietzfelbinger, Hermann*: Jesus Christus und die Weisen aus dem Abendland. Metzingen: Brunquell-Verlag, 1978.
- Enzsöl Ellák*: Szeretet-hittan. Bp.: Szent Gellért Egyházi K., 1991.
- Gergard, K.*: Auf den Spuren Jesu. Leipzig: St. Benno Verlag, 1970.
- Görföl Tibor – Kránitz Mihály*: Teológusok lexikona. Bp.: Osiris, 2002.
- Jajczay János*: Karácsony a művészetben. Bp.: Corvina, 1973.
- Karner Károly*: Máté evangéliuma. Sopron: A „Keresztyén igazság” kiadása, 1935.
- Klausner, Joseph*: Jézus élete, tanítása és korának viszonyai a zsidó, görög és római források alapján. Bp.: Logos, 1993.
- Luther Márton*: Magnificat. Szeged: Takács János kiadása, 1989.
- Lüthi, Walter*: Johannes das vierte Evangelium. Basel: Friedrich Reinhardt Verlag, 1967.
- Madocsi Miklós*: Ádventi-karácsonyi mozaik. Piliscsaba: Fébé K., 2002.
- Mereskovszkij, Dimitrij Sz.*: Az ismeretlen Jézus. Bp.: Kairosz, 1999.
- Nagy Gyula*: Az egyház mai tanítása. Bp.: Evangélikus Sajtóosztály, 2000.
- Pröbke Károly*: Lukács evangéliuma. Bp.: Evangélikus Sajtóosztály, 1991.
- Stauffer, Ethelbert*: Christus und die Caesaren. Hamburg: Friedrich Wittig Verlag, 1960.
- Stauffer, Ethelbert*: Jézus története és személye. Miskolc: Maxima, 1996.